

Satura.

L. Pintar.

Kakó Metúlum se Augústu bráni.

Prešeren.

ater Marko Pohlin v svoji „Kraynski Kroneki“ pri l. 4017 t. s. (= 35 pred Kr.), govoreč o padu Metula, tako nadaljuje: „Toku je ogn te vojske na en dan enu teh narlepsheh mejft v' Japidiji is usemi prebivavzami posherl inu od zelega mejfta ni nezh zhes puftil, koker ta prepirnežzvibl, na kajfenemu kraju be blu tu mejftu ftalu: zhe te sedane Metule per S. Antonu od zirque tega Suetnika toku imenuvane niso. Le malukatiri so bli she ob pravem zhasu is ftrahu te sufhnofte v' uweyg podali ter so ondi, kjer fdej blifu Gornega Gradu na enemu hribzu zirkuv Matere Bofhje ftoju inu od Metulzhanov she fdej Metulske verh se imenuje, obitali. Al use tu je le enu dofdevanje, kje je res tu mejftu ftalu, tu sam Buh vę. Al kedu se otshe zhes tu goriderfhati, ke so po useh krajeh tega svejta ti nekdani folki, te ftare mejfta enaki nasrezhi podverfhene, katireh imena mi szer is bukuv vęmo, njih fazhetk pak, goriderfhanje, gviranje, poginenje je k' merski enemu prepiru med uzhenemi mofhmy, katiri ftarine preberskujejo, perlofhnoft fturilu, katiru bo shafti kedej na konz prishlu.“ —

In res, ta „prepirni dvom“ ali dvomni prepir, kje da je stalo mesto Metulum, se je bil razvil svoj čas med kranjskimi učenjaki dokaj mnogostransko in z veliko vnemo. Najstarejši preiskovatelj starega zemljepisja Kranjske Lazius je iskal Metul ob cesti iz Ljubljane v Celje pri Trojanah. Povoda za to je pač imel, kajti na tej progi so res za starinoslovca, zgodovinarja in staroveškega geografa zanimiva tla. To nam izpričujejo že krajna imena, če jih poskusimo tudi drugače razlagati, nego so jih doslej navadno razlagali, izpričujejo pa tudi mnoge izkopanine, ki so se v teh krajih našle. Tudi Megiser se je pridružil Lazijevemu domnevanju, da je iskati mesto Metul v Motniški dolini. Oglejmo si nekoliko imena. Valvasor (V, 241) pravi: „Lazius hoče, da je Medullum toliko kot Medniška (!) dolina (Mednic-Thal) in da je treba iskati mesto na tako zvani Trojanski gori (Trojanaberg) itd. Iz tega edinega podatka je ustvaril

Gratzy v repertoriju Valvasorjevem svoj Mednic-Thal namesto Valvasorju običajne oblike „Mednicker-Thal“ (V, 109, 243, X, 138, XIII, 96), kar pač ni menda nič drugega nego Mötnicker Thal ali Motniška dolina. Kaj pa pomeni Motnik? Iznesimo na dan svoj domnevek, da se lahko o njem razpravlja. Valvasor pravi (V, 243): „Ad Publicanos scheint eine römische Stadt zwischen Emona und Celeia gewesen zu sein; sintemal die Tabulae Antonini zu solcher Vermutung grossen Anlaß und Fug geben. Der Schönleben meynet, es dörfte sich solcher Ort vielleicht um Stein, da wo der alte Weg durch das Mednicker-Thal gehet, befunden haben.... Vielleicht ist der Ort um der Einwohner willen, welches guten Theils Publicani (oder römische Zöllner) gewest, welche den Leuten Blut und Marck auszusaugen pflagen, keines sonderlich-verlängerten Gedächtnisses wert erfunden“. Tako Valvasor — toda meni se pa dozdeva, da se je spomin na to mesto vendarle prodolžil baš v imenu prav do današnjega dne. Domnevam namreč, da je Motnik toliko kot mitnica (telonium), t. j. publicani = cariniki, ki imajo carino v zakupu, ki carino pobirajo. Krajna imena te vrste so dokaj mnogobrojna. Vuk piše pod besedo „carina“ (Zollamt telonium): „Mnoga se mjesta u narodu našem tako zovu, n. pr. kod namastira Šišatovca, kod Smedereva i. t. d.“ — Mimogrede naj se omenijo Colnarji na Kostelskem in Col na Vipavskem, ki je pa javaljne identen z Valvasorjevim „telonium in Alben“ (XI, 13). Na Koroškem imamo Mauth ali Ausserraibl pri Trbižu, Mauthen (slov. **Muta**), Mauterndorf v Šentlenartskem okraju, Mauthbrucken pri Glinjeku, Mauthbrücken v sod. okr. Špitalskem, a drugi v sod. okr. Paterionskem. Pa na Štajerskem: Mautern pri Lubnem, Mauterndorf (2), Mauthof, Hohenmauten i. t. d. Zlasti zanimivo je selo Mautdorf nad Ljutomerom, ki se v starih listinah imenuje „an der Maut“, Slovenci pa pravijo „**na Moti**“. Slovenska izraza „muta ali mota“ za Maut (mitnica in mitnina) sta izposojena iz germanščine, primeri gotski mōta, stvn. mūta. Tako sodim, da je Schönlebnovo domnevanje o geografski namestitvi rimskega „Ad Publicanos“ popolnoma opravičeno, češ da je to prav Motnik. Nekoliko nas morda osupne moška oblika, toda če se spomnimo poleg oblik: Ribnica, Ločnica, Sopotnica, Zabreznica moških vzporednic: Ribnik, Ločnik, Sopotnik, Zabreznik, če imamo poleg mnogih Cegelnic tudi Cegelnike (pri Veliki Dolini) tedaj začnemo tudi Motnik manj sumnivo motriti. Pripomniti pa moramo, da se ta kombinacija opira edino na ime kraja in da jo je treba še izravnati in v sklad spraviti z Müllnerjevo razlago, češ da je „Ad publicanos“ Gradišče pri Podpeči (Lukovici). —

Pri Motniku smo se pomudili nekoliko dalje, samo da podkrepimo nazor, da nam je v teh krajih iskati starih naselbin. Napravimo par korakov nazaj do Trojan. Čudno imé kajne, ki je dalo še čudnejšim razlagam in kombinacijam povoda. Kaj nam vse pripoveduje Valvasor (XIII, 101) po Zeilerju o tem imenu, češ da izhaja od Trojancev, bodisi francoskih, bodisi neapoljskih (če že ne od Homerovih?), ali pa da ga je proizvajati od cesarja Trajana, ki je bil baje tu obolel, pa se je za svoje bolezni dalj časa tu mudil, dal to in ono sezidati, da je postal kraj kar malo mestece, ki se je imenovalo po njem Trajana (urbs). Nekaj podobnega pripoveduje tudi Vuk v svojem rečniku pod besedo „Trojan“: Trojan ali Trojanov grad so zidine na Ceru (više Dvorišta = dvori Miloša Obilića v Šabačkoj nahiji). Onuda se pripovijeda, da je u onom gradu bio nekakav kralj Trojan i. t. d. — Toda pustimo te bajke, ne pobrinivši se za to, ali je pravo ime Trojaner-Berg ali Trajan-Berg ali Dranberg (skrčeno iz Drajanberg?) ali je to stari Adrans i. t. d., pa si oglejmo samo ime, kakršno se nam prezentira še dandanašnji. Množinska oblika Trojane, Trojan, Trojanam, Trojanah i. t. d. nas že sama pripelje na pravo misel, češ da imamo tu pred seboj stanovniško ime, o kakršnih smo že govorili v eni prejšnjih „Satur“ (Lj. Zv. XXVIII, 246 in 310 nasl.). Trojane je pač iz Trjane, stsl. тврѣдане iz singulara тврѣданинъ, t. j. nastanjenec v trdnjavi ali gradiščan. Podstava temu stanovniškemu imenu je lokalno ime тврѣда = ὄχυρον, munimentum, t. j. trja ali trjava = trdnjava (Mikl. Lex. palaeosl. 986 in Pleteršnik II., 692). Primeri ruski твердь f. die Festung. — Potemtakem bi bili torej Trūjane prebivalci utrjenega kraja ali gradišča, t. j. gradiščani.¹⁾ Ta že sama ob sebi dokaj verjetna razlaga pa ima še drugih potrdil. Valvasor pravi (II, 125), da Trojane leže na visoki gori med Podpečjo in Vranjskim „nahe bei dem Dorfe Sedy“, in ravno tam eno stran poprej ima opombo: „Sedy liegt zwischen Potpetz und Franz im Trojaner-Berge“. Ti Valvasorjevi „Sedy“ so = Zidi ali V Zidéh. Primeri še Pod Zidom ali Za Cesto (ravno tam), kar vse zopet kaže na obzidan

¹⁾ Glede oblike Trojana (namesto Trojan) velja isto, kar sem že (Lj. Zv. XXVIII, 312) razkladal o oblikah: Radomljana, Škrjančana, Dobljana, Hūmčana itd., in tu pač ne velja Müllnerjeva razlaga (Emona, 85): „wie Bregana aus breg, Poljana aus polje, so Trojana aus troje (drei)“, češ, ker je s Trojanske višine razgled odprt čez tri doline (Radomla, Volska, Medija). To bi bila precej nerodna ljudska etimologija! Kajne, če bi višina imela razgled v dve dolini, bi ji pa rekli „Dvojana“?! Tako ne gre! —

ali utrjen kraj.¹⁾ Vrhutega pripoveduje Valvasor še o groblju, kamenih in razvalinah (Steine u. Schutt), o starih ajdovskih novcih — medenih, bakrenih, jantarjevih, srebrnih in zlatih — (heidnische Muntzen, deren ich etliche tausend Stücke von den Bauren eingewechselt). Vse to nam potrjuje, da smo na starih zgodovinskih tleh, toda za stari Metulum vendar ni niti v imenih pravega oprijemališča in zato je večina glede tega vprašanja Laziju in Megiserju nasprotna. Cluverija, ki stavi Metul k Metliki na kranjsko-hrvaški meji, dasi bržčas kraja in okolice sam niti videl ni, — naj omenimo samo mimogredé. O Metulu namreč pravi Appian (3, 18): Μετοῦλον καίται ἐν ὄρει σφόδρα ὑλῶδες ἐπὶ δύο λόφων, οὓς διαιρεῖ χαράδρα στενή (Metulum leži na zelo gozdnatem pogorju na dveh holmih, ki ju loči ozek klanec (stisnjena globel). Metlika pa leži kolikor toliko v ravnini in torej za to ni prikladna. Najbolje bo torej, kakor pravi Abrah. Jak. Penzel v svojem prevodu Dio-Kasija (III, 688), da ostanemo, dokler nas kak kritično-zemljepisni samovidec o čem drugem ne prepriča, kar pri Schönlebnovem mnenju (Carniolia antiqua III, 117), češ da je iskati mirišča starega Métula pri današnji vasi Métulje med Ložem in Blokami. Temu mnenju se je v nasprotju z Valvasorjem (IV, 96) pridružil tudi Erasmus Francisci in z nekolikim dvomom tudi Linhart (I, 134).

Držeč se samo imenoslovnih kombinacij in slovničarskih pravil, hočem poskusiti majhen, pa ne ravno tako neznatni dokaz za Schönlebnovo razlago Metula. Valvasor pravi sicer (XIII, 97), da je glede glasovne oblike imena Cluverijeva razlaga (Metulum, Metlika) verjetnejša od Lazijeve (Metulum, Mednik t. j. Motnik), češ da je v prvem slučaju vendar več sličnoglasja nego v drugem, pa da bi se naposled še dalo misliti, da je, ker imamo v besedi Mētulum v prvem zlogu dolg, a v drugem kratek samoglasnik, polagoma ta kratki „ū“ izginil pa da se je končnica „um“ izprevrgla v „ik“ in se je torej namesto Mētulum govorilo Metlik. Prvi točki (t. j. izgubi kratkega „ū“ v drugem zlogu) ne ugovarjamo, drugi pa (namreč zamembi končnic) seveda odločno. To slabo stran slovničarskega utemeljevanja uvidevši je torej Valvasor ali Francisci rajši naglasil v prilog Schönlebnovih Metuljan neprikladnost metliške lege, češ die Lager-Stelle des Ortes will ihren Willen gar nicht drein geben, da je bil Metulum na prostoru sedanje Metlike, kajti današnja Metlika leži na ravnem, pa nima hribov in holmov, na katerih bi bil stari Metulum stal.

¹⁾ „Zid“ skratka pomeni tu toliko kot grad, tabor, trdnjava.

Tu vidimo naenkrat preporno vprašanje, ali je bil „u“ v drugem zlogu imena Metulum dolg ali kratek. Prešeren sicer naglaša na drugem zlogu, kakor da je beseda úravnana po latinskega naglaševanja zakonih z dolgim predzadnjim zlogom, torej Metúlum ali Metullum (positione). To se strinja z grško pisavo Μετουλον (ne Μετυλον!) in z Apijanovo označbo naglasa Μετοῦλον. Toda Dio-Kasijeve (49, 35) in Strabonova (4, 207) oblika Μέτουλον (vkljub „ου“ in ne „υ“) in pa poznejši razvoj besede tej kvantiteti ugovarjata in bi potemtakem bilo pričakovati „Kakó se Métulum Augústu brani“.

Če imamo samo imenoslovno razlago krajev pred očmi, tedaj seveda se moramo odločiti samo za Metljé, ne pa za Motnik ali Metliko. Pa zakaj? To ime kaže s svojim v narodovi govorici še jasno ohranjenim genetivom **Metljan**, da je pravo stanovniško iz lokalnega imena **Métul** izvedeno ime, ki se je prvotno glasilo Metüljáne ali Metljáne, gen. Metülján ali Metlján, dat. Metüljánom ali Metljám, lok. Metüljánih ali Metljàh i. t. d. Ta redni odgovor na vprašanje „od kod“, ta v prostonarodni nepokvarjeni govorici ohranjeni „iz Metlján“, ta nam je zanesljiv kažipot, kako nam je to krajevno ime razlagati, češ da je to popolnoma analogno z Goriče (vprav Goričane), genetiv Goričan, Cerklje (vprav Cerkljane), genetiv Cerkljan i. t. d. Te Metule (?) ali bolje Metljé pri Blokah nimajo torej nobene zveze s pometanjem (niti s snežnim metežem ne!), one niso morda kak Besendorf, ampak Métülje (iz Métüljane, t. j. stanovniki Metula); sedanje ime je slovensko, pa bodi potem podstava (lokalno ime Metul) od koder že koli.

Toliko o imenoslovni razlagi Metula in domnevnem ležišču kraja, glede obleganja in obrambe nas pa dosti obširno poučuje Valvasor v 4. poglavju 13. knjige.

Ananke.

Kot zvon, ki divjo pesem poje nad požarjem,
gre nad življenja viхро tvoj usodni glas;
in v prahu pred jeklenim tvojim molimo oltarjem,
solzé brezupa razorale so nam bled obraz.

Zaman, zaman! Prižgeš, ugašaš zvezd blestenje
in v morja carstva donebesna potopiš
in srcu le pustiš brezmejno hrepenenje
in le spoznanja večni, krvaveči križ.

Vojeslav Molè.

Satura.

L. Pintar.

eni prejšnjih Satur (Lj. Zv. XXVII, 561) sem precej samozavestno trdil, da glede pravilnosti teksta Bambergove izdaje Prešernovih poezij vzdrže vsako paralelo z Wagnerjevo, Fischerjevo in Schwentnerjevo. Takrat je bila ta trditev popolnoma upravičena, danes žalibog ni več. Lansko leto je dal namreč gosp. založnik takozvano ljudsko, t. j. cenejšo izdajo za prosti narod po prvi izdaji iz l. 1901. prosto ponatisniti. To bi samo na sebi ne bilo nič posebnega, ko bi se bilo tudi poskrbelo, da bi bil ta ponatisk vestno in natančno ponatisnjen po prvi izdaji, kar pa žalibog ni. Za ta ponatisk, ki se je izvršil brez vsake moje vednosti, dasi sem še sedaj tudi pri tem ponatisku na naslovnem listu zabeležen za urednika, nikakor ne morem prevzeti nobenega poročila glede pravilnosti teksta. Ker sem torej, kakor rečeno, tudi pri tej novi izdaji na naslovnem listu tiskan za urednika, sem prisiljen, da se umaknem vsakemu kakršnemukoli očitaniu, javno izpovedati, da nisem imel s ponatiskom niti najmanjše dotike, — da mi ne poreče kdo danes ali jutri s Prešernovim učencem iz „Nove pisarije“: „Že bukve vsak šušmár dajè med ljudi“. — Lahko umevno je, da je menda še ni bilo knjige, ki bi se ji ne mogla očitati niti najmanjša nedostatnost. Tako je tudi meni pri korekturi prve ljudske izdaje poleg vse nervozne skrbnosti med natiskovanjem ušlo še tuptam kaj, kar bi bil želel, da se pri drugi izdaji popravi in izravna. Črke ponatiska se mi zde dosti bolj srečno izbrane mimo onih v prvi izdaji, kajti tam je bilo razločevanje, recimo med *i*, *ì*, *í*, zlasti če si opravljal korekturo morda še pri svetiljki, dosti težavno, in tako se mi je zgodilo, da sem prezrl marsikak napačni akcent, n. pr. 46. stran 6. vrsta od zgoraj: „Níkoli“ (namesto „Nikóli“), 48. stran 5. vrsta od zgoraj: „dálj“ (namesto „dàlj“), in 3. vrsta od spodaj: „ljúbica“ (namesto „ljúbica“), 189. stran 13. vrsta od spodaj: „Pozdraví“ (namesto „Pozdrávi“), str. 200 v 7. verz drugé uganke: „níkdar“ (namesto „nikdár“), na 207. str. v 7. vrstici od zgoraj: „níč“ (namesto nič“) in še marsikaj takega. Te in take ondaj prezrte malenkosti bi bil pri ponatisku, da sem ga imel priliko nadzorovati, skusil, kolikor bi se bilo dalo, popraviti. Sploh bi bil želel glede naglasnih znamenj

izdatnih izpopolnitev v prilog svoji prvotni nameri. — Toda čudo golemo! Ne le da nisem imel prilike, kaj popraviti in izboljšati, marveč v knjigo, kateri so na naslovni list — ali samo za reklamo? — postavili moje ime, v to knjigo so zagrebli in zamečkali lepo število novih napak, ki jih v prvi izdaji ni bilo. Da ne poreče kdo tako ali tako, češ da samo klevetam, hočem jih nekaj na kratko navesti bodočim redaktorjem v pouk in napotilo:

Na 12. strani v 7. vrsti od spodaj „dà“ (namesto „dá“)

„ 27. „ „ 5. „ „ zgoraj „obvár“ (namesto „obvâr“)

„ 48. „ „ 6. „ „ „ „kónj“ (namesto „kònj“)

„ 61. „ „ 1. „ „ „spodaj „željè“ („ „ „željé“)

„ 76. „ „ 9. „ „ „zgoraj „kés“ („ „ „kès“)

„ 92. „ „ „Čebelice pesmem“, dočim je na 94. strani ostalo pravilno „Ahaceljnovim pesmam“. „Drugám“ (namesto „drugàm“), „njih“ (namesto „njih“); „njím“ je instrumental singularis, „njim“ pa dativ pluralis (stran 101., zadnja vrsta). Poleg „cvesti, cvetem“ ima slovenščina tudi „cveteti, cvetim“, torej tudi deležnik „cveteč“ poleg „cvetoč“, toda to pa vendar ne gre, da bi pri ponavljanju istega verza pisali enkrat „Mokrocvetoče“, enkrat pa „Mokrocveteče“ (st. 111. in pa 112., 123.). Pronomen demonstrativum se naglaša „té“ (str. 119., 2: ki té ti pesmi pôje; cf. 124, 2; 128, 6, 12), enklitični tožilnik osebnega zaimka druge edninske osebe je pa nenaglašen, in če bi mu dali v arzi verza naglasno znamenje, bi bilo to „tè“. — Na str. 158., 13: „v glavi.“ (namesto: „v glavi,“); 159, 9: „zato (namesto: „zate“); 163, 3 ima „vgásnila“ dva naglasa (namesto „vgá-snila“), drugi akcent je napačen; 167, 4 od spodaj: „pogléd“ (namesto „poglèd“); 170, 13: „učén (namesto „učèn“ v rimi z zrejen in tepèn); 188, 7: „se“ (namesto „si“); 192 v zadnjem verzu druge kitice: „Hodil“ (namesto „Hodilž“); 198 v zadnji vrstici napisa na Linhartovem grobu: „beste“ (namesto „boste“). V prevodu Körnerjeve pesmi „Licova strelci“ stoji v prvi in v tretji kitici „srelci“ (namesto „strelci“) in peti verz četrte kitice se glasi „Te vžiga v kravem plameni“ (namesto pravilnega „Se vžiga v krvavem plameni“) in v 7. verzu ravno tam je napačni akcent „silní“ (namesto „sílni“). Na str. 203, 4 od spodaj: „sôse“ (namesto „rôse“); 204, 2: „Tvitlôba“ (namesto „Svitlôba“); 205, 4: „sôpo“ (namesto „sôpe“). Na koncu tretjega verza desetega odstavka „Parizine“ stoji za sicer pravilno naglašenim „poglèd“ nepravilna vejica, ki čitatelja zelo moti. —

Dovolj tega naštevanja. Opozoriti sem hótél samo bodoče redaktorje Prešernovega teksta, naj se nikar preveč ne zanašajo na

drugi natisk ljudske izdaje iz leta 1908. Opozoriti pa imam še na nekaj. Če se najde kje kaj novega, kar v dosedanjih izdajah ni obseženo, in je verjetno, da je dotični proizvodek pristno Prešernov, tedaj ga kaže v bodočo izdajo sprejeti, četudi morda ni ravno biser poezije. Tako mikrologično pesmico, o katere pristnosti po mojih mislih ni dvomiti, sem našel zadnjič v političnem listu, pa mislim, da jo je treba prevzeti v predale lepoznavskega lista, da je prihodnji urednik „Poezij“ ne prezre. — „Naš List“ V, 7. (13. februarja 1909) poroča: V zapuščini Kastelčeve hčere Amalije se je našlo mnogo Kranjskih Čebelic, na platnicah enega zvezka je od Prešerna samega napisana pesem. Prvotni naslov „Kovačicama“ je pesnik pozneje premenil v

Rotarjoyima dekletama.

V Tomačovem raséta Dve rožici lepé: Sestrici dve cvetéta, V Tomačovem raséta, In kamor se ozréta, Precèj gori sercé. V Tomačovem raséta Dve rožici lepé.	(Triolet.)	Je Jerica ta starji, Ta mlaji Micka je. — Ljubljančanov se varji, O Jerica ta starji! Ljubljanci so sleparji, Tih Micka varji se! Je Jerica ta starji, Ta mlaji Micka je. <i>Dr. P.</i>
---	-------------------	--

Prešeren, Čop, Kastelic so hodili v Tomačevo v gostilno „pri Kovaču“. — Obširneje o teh pohodih v Tomačevo v gostilno Jožefa Rotarja (vulgo pri Kovaču) poroča Fran Schumi v arhivu za domoznanstvo (Archiv für Heimatkunde, I, 37). Na trato pod Kovačevim orehom so bili baje, kakor se tam pripoveduje, prenesli 6. julija 1835 truplo za Tomačevim utočivšega Čopa, ko so je bili potegnili iz Save. O Prešernu pa pripoveduje Schumi na dotičnem mestu, da je tudi mnogo zahajal v Rotarjevo gostilno ter zbiral tukaj okrog sebe vaše fante in dekleta, da so mu prepevali v veseli družbi slovenske narodne pesmi. Jera, hči tomačevskega mežnarja, ki se je pozneje primožila h Krhlju na Orlje (v župnijo Rudnik), je bila ena izmed Prešernovih pevkinj in obenem sorodkinja Kovačeve Micike, pri kateri se je baje Prešeren ženil(?). Tako Schumi! —

To nam zadostuj za tolmačenje zgorajšnjega trioleta. Sicer pa ta drobna pesmica po vsebini ni nič posebnega, spada pač v vrsto tistih lahkotnih, tako mimogrede nastalih igravic, kakor je n. pr. na sošolca Travná zložena „Zarjavéla devica“ ali natakariči Pepci namenjeno „Svarilo“. Znamenita je ta pesmica samo zato, ker nam dokazuje, da Prešeren v slovensko literaturo ni uvedel samo tercine in stance, da ni pri nas samo začetnik soneta, gazele in glose, ampak da nam je zapel tudi prvi triolet.

Satura.

Spisal L. Pintar.

Popred si pevec bil, zdaj si homeopat,
Popred si časa bil, zdaj si življenja tat.

Prešeren, Zabavljivi napisi.

tretjih bukvicah „Kranjske Čebelice“, str. 20, se je l. 1832 med „Sršene“ uvrščen glasil ta epigram prvotno takole:

Popred si pel, zdaj pa homeopatiš,
Popred si čas, zdaj pa življenje kratiš —

Na sorodnost tega epigrama z Martialom sem opozoril že v „Zborniku“ Slov. Mat. IV, 153. Naperil je pa bil Prešeren želo tega sršena na prvaka tedanjih kranjskih homeopatov, na stolnega vikarja Blaža Potočnika, ki je bil v prvih bukvicah Kranjske Čbelice leta 1830 pod šifro P. objavil nekaj pesmic, n. pr. Nebesa (str. 11), Vodniku pri Savici 1829 (str. 31), Ženjice (str. 45), Slaba vinska letina (str. 47), Zdravica (str. 51) Dolenjska (str. 52) — pesmic, ki se niso ravno odlikovale po posebni duhovitosti ali pesniški vrednosti. Prešeren hoče reči: Kdor se s takimi plitvimi in plehkimi pesmicami ukvarja, ta sam sebi in drugim, ki te pesmice bero, čas krade, — mar bi se lotil koristnejšega posla! — Kaj velja, če ni morda Prešerna dražila tudi že podobnost šifre z njegovo? (Primeri opombo v Ilirskem listu št. 2 z dne 14. januarja 1832, stran 6.)

Izpregovorimo rajši nekaj besed o homeopatiji in homeopatih izza Prešernovih časov.

Gospod, ki je motril naše kulturne delavce v zrcalu Prešernovih poezij, tolmači na 19. strani svoje brošure homeopatijo kot „lečenje različnih bolezni z istimi zdravili“, češ *ὁμοις* (enak) in *πάσχω* — — toda *πάσχειν* se pravi trpeti, bolovati, a ne lečiti! — Z istimi zdravili lečiti različne bolezni, hm! vse s kroglicami kajne? — Res prav tako, kakor da bi vsi strupi, ki jih uporablja homeopatika, enako učinkovali! Nekoliko boljše razlage je pa že treba, če se kdo sploh loti razlaganja. *Πάθος* je pasivnost, razpoloženost in *ὁμοιοπαθής* tisti, ki se nahaja v enakem razpoloženju, v enaki trpnosti, ki ima iste bolezenske občutke; *ὁμοιοπαθεία* je torej podobno ali enako (zdravstveno) razpoloženje, oziroma bolovanje. Po vsem tem je torej homeopatika zdravljenje kakega bolezenskega

razpoloženja s takimi sredstvi, ki bi morala v zdravem telesu povzročiti podobno ali enako boleznost, kakor jo opazujemo na bolniku v dotičnem slučaju. Če bi se izrazili v priliki, utegnili bi morda reči, da homeopatika hudiča s hudičem izganja, aleopatika pa s križem in blagoslovljeno vodo. — Opazovali so namreč, da n. pr. za ozeble ude ni gorkota primerno sredstvo, ampak sneg in mrzla voda, in za opečenino da niso mrzli obkladki, ampak vročina in mazanje s takimi vlažninami, ki povzročajo še hujše pekočine (n. pr. vinski cvet, terpentinovec i. t. d.); pregret in od vročine razpaljen človek se z mrzlo pijačo lahko pokvari, nasprotno se pa z razgrevalnimi sredstvi (n. pr. s punšem, žganjem, kavo in čajem) primerno pomiri; v zdravem telesu pri normalnem razpoloženju kava povzroča močnejše utripanje srca in brezspančnost, kava je pa tudi sredstvo, ki pri razburjenosti in razdraženosti čutnic potolaži premočno utripanje in omami brezspančnost; žveplene kopeli izvabijo pri zdravem človeku izpuščaje, opahke in srbež, garjavec pa v žvepleni kopeli izgubi srbež in oprišč; osepnice povzročijo lahko gluhosto in slepoto, primerili so se pa že slučaji, da so gluhi in slepi po osepninah gluhost in slepota izgubili i. t. d. Iz vseh takih opazovanj je povzel Samuel Hahnemann sledeči po njegovem mnenju osnovni zakon zdravilstva: Če hočeš kako bolezen hitro in zanesljivo in za stalno izlečiti, izberi vselej zdravilo, ki je zmožno vzbuditi v zdravem telesu enako zdravstveno razpoloženje, t. j. enako bolovanje (*ὁμοιον πείθει*), kakor je ima v tistem slučaju izlečiti (*similia similibus curantur*). —

Dasiravno se je svoj čas vsaka novost sicer bolj počasno širila, nego se pri boljših občilih, večji prometni živahnosti, sploh pri skrajnorazviti hitroživnosti novejšega časa razširja dandanes, je bila vendar nekako ob prehodu osemnajstega na devetnajsto stoletje v svojih početkih zasnovana homeopatika kolikor toliko razširjena v dvajsetnih letih minolega stoletja tudi že v naši domovini in članke o tej novi metodi zdravljenja je najti že tudi v tedanjih naših listih (n. pr. *Illyr. Blatt*, 1826 št. 21, 22). Prve zgodovinske podatke o razširjanju homeopatike po naših krajih pa je priobčil na podlagi poročil nekega svojega z imenom neobjavljenega znanca požunski zdravnik dr. Attomyr, ki je leta 1833 v Lipskem dal natisniti drobno knjižico z naslovom „*Briefe über Homöopathie*“. Čujmo, kaj poroča dr. Attomyr v tej drobni knjižici (str. 19) o homeopatiki v naših krajih:

„Vesela poročila o stanju homeopatike imamo iz Ilirije. Spominjate se gotovo še velikega viharja, ki je bil pred par leti nastal

v Jožefovi akademiji in jih je mnogo, ki so jadrili za doktorskim klobukom, razgnal na vse vetrove. Eden izmed teh razkropljencev živi sedaj v Iliriji, z vso dušo vdan homeopatiki. Ta mi je pisal de dato 24. novembra 1832, da je vkljub vsej mržnji od strani zdravnikov vendar našla na Kranjskem homeopatika pri občinstvu mnogo iskrenih častilcev. Plemstvo, vojaštvo, zlasti pa duhovništvo se goreče poteguje za našo vedo. V glavnem mestu Ljubljani sta zlasti dva moža pripomogla homeopatiki do veljave. Eden teh, preprost novinec, je pridigar v stolni cerkvi, Blaž Potočnik, izobražen in nadarjen mož, drugi za njim pa prej kot zdravnik na glasu, sedaj v tihi samoti na svojem ne daleč od Ljubljane ležečem letovišču, v takozvanem Faustulanumu živeči „Eremita“, častitljiv starček, ki samo obžaluje, da mu zaradi visoke starosti bržčas ne bo več usojeno doživeti popolnega propada aleopatike. Za tema dvema možema zasluži, da ga omenimo, šele pred enim mesecem umrli ljubljanski okrožni fizik dr. Anton Pober, za katerim splošno vse žaluje. Med prijatelje homeopatike spadajo nadalje: umirovljeni gubernialni svetnik in deželni protomedikus dr. Kogel, ki v visoki starosti še vse noči žrtvuje marljivemu proučevanju homeopatike, in pa okrožni ranocelnik Jožef Koß, zelo delaven mož, ki z dobrim uspehom v Ljubljani izvršuje homeopatiko vkljub protivnosti dr. Zhubra, Lippicha in sedanjega prvozdravnika Schnedieza. (V nekem poznejšem pismu je rečeno, da je isti Lippich prestopil k homeopatiki.) Na deželi so pa zlasti dušni pastirji tisti, ki se morajo tem bolj pobrigati tudi za telesni blagor svojih faranov, ker ta dežela pogreša celo zdravnikov-aleopatrov.¹⁾ Gospod prošt in korarji novomeški,²⁾ dalje gospodje župniki: Jožef Buzhar (župnik v Št. Rupertu), Janez Salokar (župnik v Tržiču), Jakob Jeglizh (župnik v Šmarjeti pri Klevevžu) i. t. d. izvršujejo homeopatijo z dobrim uspehom in imajo pogum, da se napadom zdravnikov po robu postavljajo. Tudi plemstvo, večinoma na deželi živeče, se poslužuje blagotvornosti tega zdravljenja. Med temi plemenitniki so grofi: Hohenwart, Auersperg, Lichtenberg, Barbo, baroni: Schweiger, Rechbach i. dr. —

Skoro v vsaki hiši se nahaja „homeopatični domači zdravnik“ in majhna homeopatična priročna lekarna. Vse je navdušeno za novi nauk, zlasti odkar je Njega Veličanstvo ob svojem lanskem

¹⁾ Ti srečna dežela! Ko bi le biló vedno in povsod tako, potem bi se človeška starost ne bila znižala na 30 let. (Opomnil izdatelj *Attomyr*.)

²⁾ Novomeški prošt je bil tedaj Andrej Albrecht, korarji pa: Valentin Pfeifer, Anton Strohen, Jožef Jenko in Ignacij Jugovic.

potovanju skozi Ljubljano na pritožbo zdravnikov, češ da se jih mnogo i zdravnikov i neveščakov peča s homeopatijo, blagovolilo odgovoriti: „Zdravnikom ne bom homeopatije nikdar prepovedoval, ravnajo naj in zdravijo po svoji vesti“. —

Ko sta dr. Lippich in Zhuber izvedela, da ljubljanski lekarnar dr. Wagner pripravlja homeopatična zdravila ter jih na recepte okrožnega ranocelnika Koša prodaja, sta hitela k prvozdravniku Schnediezu o tej nečuvenosti poročati. Ta pa, spominjajoč se besed Njega Veličanstva, se sicer ni upal gospoda Koša pozvati na odgovor, sklenil je pa z imenovanima doktorjema sporazumno, da se bodo nad ubogim lekarnarjem maščevali. Odslej ni bilo nobenega recepta več v njegovo lekarno, razen proti volji teh treh gospodov, — in lekarnar Wagner je bil primoran gospodu Košu izjaviti, da je prisiljen pripravljanje in prodajanje homeopatičnih zdravil opustiti, če hoče svojo aleopatično lekarno popolnega propada rešiti. Sedaj se naročajo zdravila za drag denar z Dunaja po — —, kroglice pa iz Solnograda.

De dato 31. decembra 1832 (str. 24): Kar sem Ti v prejšnjem pismu zastran stanja homeopatike in o njenih številnih častilcih v naši deželi sporočil, to lahko poljubno porabiš za objavo. V prejšnjem pismu sem pozabil omeniti gospoda dr. Franca Šukliča.¹⁾ Ta sicer biva na Štajerskem, vendar tik kranjske meje, v Sevnici ob Savi, ter izvršuje homeopatiko tudi na Kranjskem in sicer že 15 let. On je bil torej prvi, ki je v teh krajih homeopatično ozdravljaj. Leta 1814 je hudo trpel za glavobolom, ki je bil združen z epileptičnimi slučaji; pisal je torej Hahnemannu in ta ga je napotil, da se je začel sam pobliže seznanjati s homeopatiko. Ta izvrstni prijatelj me je oskrboval odslej z zdravili ter mi je s tem omogočil, da sem mogel marsikateremu bolniku pomagati.²⁾

¹⁾ Šuklič je bil na Štajerskem prvoboritelj za homeopatiko, med njenimi nasprotniki se je pa nahajal štajerski protomedikus Lorenc pl. Vest.

²⁾ Na 64. strani Attomyrjeve brošure je ponatisnjeno pismo Šukličevo, v katerem sam popisuje svojo bolezen in nje ozdravljenje s homeopatiko. — Šuklič pripoveduje, da je prišel, ko je bil on že skoraj na skrajnem robu obupa, iz Lipskega v Sevnški okraj kot genij tolažnik gospod baron Anton pl. Moskon, velik prijatelj pomologije, človekoljub in dobrohoten gospod. Ta je navdušeno slavil čudežna homeopatična ozdravljenja slavnega doktorja Hahnemann, svojega iskrenega prijatelja, ter delal Šukliču upanje, da se dá njegov kronični nervozni glavobol ozdraviti s homeopatiko. Šuklič ga je poslušal, nabavil si Hahnemannove knjige „Organon“ in „Materia medica“, čital in študiral noč in dan ter se lečil po Hahnemannovih navodilih — in ozdravel je, da se čuti čisto pomlajenega. —

Zadnjič so duhovščino pri škofu zaradi neopravičenega zdravljenja tožili, toda duhovščina se ne dá ostrašiti in neki mlad duhovnik je izjavil, da se dá rajši iz vladikoviine iztirati, nego bi homeopatiko opustil.

S Češkega mi je poslal moj brat prav vesela poročila o tamošnjem stanju homeopatike. Z imenom mi je naštel deset zdravnikov-homeopatov . . . Tvoj

Na strani 148 je priobčil dr. Attomyr še en dopis svojega ljubljanskega korespondenta sledeče vsebine: V Ljubljani so aleopati in njih latinski kuharji (namreč lekarnarji) blazni, da bi jih skoraj bilo treba privezati. Tem ljudem je šinilo v glavo, da so ljubljansko kresijo pripravili do ukaza, da se morajo dajati Ljubljančani zdraviti tamošnjim aleopatom, ne pa homeopatično ozdravljajočim neveščakom, vkljub pomanjkanju dovoljnega števila homeopatov - zdravnikov. Gospoda so vložili pri knezoškofijskem ordinarijatu dolgo pritožbo približno te vsebine: „Kaplan Potočnik, profesor Metelko in stolni dekan Jerin so se združili v klub, čigar namen je izpodkopavati ugled racijonelnih zdravnikov, zmanjševati lekarnikom zaslužek, omajevati pri občinstvu zaupanje do tega, kar je že tisočletja veljalo za resnično, ter zdraviti bolnike po nekem neznanem, na šarlatanstvu in misticizmu osnovanem načinu. Ti neupravičeni praktiki imajo posebno zalogo medikamentov, ki so bržčas neznani in vrhu tega še vtihotapljeni strupi.“ In tako dalje se nadaljuje tarnanje in jadicovanje. Knezoškof Ant. Al. Wolf, sam prijatelj homeopatike, je zapisal na ta tožni spis nahrbtnico (indorsat): „Naj prebero gg. Potočnik i. t. d.“ Gospodje imajo še vedno s prebiranjem in razvidevanjem in uvidevanjem opraviti in naposled pač ne bodo drugega uvideli nego to, kar so že prej, namreč da ljubljanski mazači receptov niso prav pri pameti. — Druga pritožba, ki je osnovana na prestreženih pismih, leži pa še pri omenjeni kresiji, in to že štiri do pet mesecev, — nerešena, da se nihče nanjo ne ozre. —

Ko pa vse te pritožbe niso nič pomagale, so se tožitelji lotili paskviliranja. Tako sramotilno in obrekovalno pismo (paskvil) so poslali gospodu Potočniku. Saj poznate mojo svetopisemsko utrjenost in iz nje izvirajočo ljubezen do sovražnikov. Zatorej sem pisal v Ljubljano, naj dado paskvilantom zobnika (*hyoscyamus*). Vi veste, zoper katere vrste blaznost da je to zelišče.“

Tako sta pisala zbadljivi dr. Attomyr in njegov zabavljivi ljubljanski korespondent. Odgovoril je njima s „popravkom“, ki je bil natisnjen 22. marca 1834 v XII. številki „Ilirskega Lista“ (str. 45),

c. kr. gubernialni svetnik in protomedikus Janez Schneditz. — Ta „popravek“ bi se v slovenščini glasil približno tako-le:

V Lipskem leta 1833 objavljena pisma dr. Attomyrja o homeopatiji obsegajo poleg robatih sramotitev, naperjenih proti zdravnikom drugega mišljenja, tudi mnogovrstne beležke o razširjanju in izvrševanju homeopatike v Iliriji; te beležke je dobil pisatelj od nekega korespondenta iz Ilirije.

Te vrstice, ki jih hočem tu napisati, imajo namen, označiti in objasniti tiste beležke, ki so neresnične. —

Prva točka popravka: Ljubljanski zdravniki Njega Veličanstvu niso nikdar izrekli nobene pritožbe o izvrševanju homeopatike po zdravnikih in neveščakih, pač pa je ljubljanski trgovec Mihael Deschmann Njega Veličanstvu v splošni avdijenci izročil prošnjo za najmilostivejšo odredbo, da izvrševanju homeopatike po zdravniku, ki ta način zdravljenja dobro razume in ima sploh pravico izvrševati zdravilstvo, ne smejo delati ovir niti zdravniki niti oblastva.

Ta od Njega Veličanstva za ozira vredno nespoznana prošnja je došla iz združene dvorne pisarne z odpisom z dne 8. junija 1832 c. kr. ilirskemu guberniju v uradno poslovanje in od gubernija je dobil trgovec Deschmann preko ljubljanske kresije odlok z dne 22. junija 1832, da njegovi prošnji ni mogoče ugoditi. Ta odlok je pa — se mi vidi — v nasprotju z besedami, ki si jih je drznil pisatelj pri tej priliki Njega Veličanstvu položiti na jezik. Jaz pri imenovani splošni avdijenci nisem bil navzočen, torej iz svojega osvedočenja ne morem povedati, kaj je Njega Veličanstvo ob tisti priliki trgovcu Deschmannu reči blagovolilo.

Pa če bi tudi navedeni odgovor bil od besede do besede resničen, bi se vendar dalo iz njega samo to sklepati, da je Njega Veličanstvo naklonjeno, dovoliti izvrševanje homeopatike le zdravnikom, ne pa tudi neveščakom. Torej je komaj verjetno, da bi si duhovniki, ki po Iliriji homeopatiko izvršujejo in izmed katerih jih je dr. Attomyr več z imenom in naslovom imenoval, nabirali velikih zaslug v očeh našega premodrega vladarja. —

Kar se pa tiče očitka, ki ga je nam naprtil dr. Attomyrjev korespondent o Košu in Wagnerju, moram priznati, da se sicer ne štejem za pristaša homeopatiškega nauka dr. Samuel Hahnemannovega, vendar pa pri individualnem svojem naziranju, češ da današnje zdravilstvo potrebuje še marsikatero izpopolnitve, ki jo je mogoče sčasoma doseči edino le z neomejenim raziskavanjem, nisem mogel nikdar imeti namena, da bi sovražno nasprotoval

zdravniškim raziskavanjem, ki jim je cilj izpopolnitev in napredek zdravilstva, ali da bi maščevalno preganjal tiste, ki jim mnogo čudnega in nerazumljivega obsegajoči homeopatiški nauk ugaja in ki homeopatiko izvršujejo. Glede tega se sklicujem na svoje someščane, med katerimi živim in kateri imajo priliko, od blizu opazovati moje mišljenje in delovanje, oni so mi priče. — Dolžan sem torej svoji osebni časti in značajnosti, dolžan tudi časti zaslužnih dveh zdravnikov dr. Lippicha in dr. Zhubra očitno izjaviti, da je tisti očitek neresnica in golo obrekovanje, in to izjavo moram podpreti z opombo, da mi ta dva zdravnika nista nikdar prijavila kake ovadbe ali pritožbe zaradi napravljanja in prodajanja homeopatičnih zdravil v Wagnerjevi lekarni in da takih zdravil imenovana lekarna nikdar ni napravljal, niti jih ni na zapis okrožnega ranocelnika Koša prodajala, — dalje, da ljubljanskih bolnikov ni nihče nikdar motil in oviral pri naročevanju zdravil iz dobro oskrbljene in po pravici popolno zaupanje uživajoče Wagnerjeve lekarne — in končno, da lekarnik Wagner ni bil v tem položaju, da bi bil dal okrožnemu ranocelniku Košu omenjeno izjavo, da je tudi res ni dal, kar mi je okrožni ranocelnik Koš sam potrdil.

Neresnična je opomba, da je dr. Lippich prestopil k homeopatiji.

Neresnično je, da so zdravniki vložili pri knezoškofijskem ordinarijatu v Ljubljani dolgo pritožbo (zoper Potočnika, Metelka in Jerina).

Neresnično je, da je knezoškof A. A. Wolf zapisal na to pritožbo indorsat: „Zur Einsicht dem Hrn Hrn Pototschnig etc. . . .“

Ako se je c. kr. okrožni urad (kresija) v Ljubljani vsled podobne, od obeh ljubljanskih mestnih fizikov s privolitvijo drugih praktičnih zdravnikov vložene pritožbe obrnil na knezoškofijski ordinarijat, da varuje ugled duhovnikov, in je dobil ordinarijat s tem povod, trem duhovnikom posebej in vsej duhovščini cele škofije sploh izrečno prepovedati, da se ne smejo vmešavati v zdravljenje bolnikov: tedaj je v zmislu obstoječih zdravstvenih predpisov vobče, zlasti pa še v zmislu najvišjega odloka z dne 13. oktobra 1819 pravilno postopal, kajti predpisi dovoljujejo zdravljenje samo potrjenim zdravnikom, odlok pa splošno in strogo prepoveduje dr. Hahnemannov način zdravljenja. —

Tako se je po vsebini glasil Schneditzov odgovor.

Tako smo dobili nekoliko zgodovinskih črtic o borbi med aleopati in homeopati. Ta borba med aleopati in homeopati na medicinskem polju pa je menda nekak analogon z abecedno vojsko na literarnem poprišču. (Primeri Zbornik Slov. Mat. V, 120.)

